

OLGU SUNUMU

Case Report

Yazışma Adresi
Correspondence Address

Okan KILINÇ
Ankara Etlik Şehir Hastanesi,
Adli Tıp Birimi,
Ankara, Türkiye
okan48_kilinc@hotmail.com

Geliş Tarihi : 06 Haziran 2022
Received

Kabul Tarihi : 28 Temmuz 2022
Accepted

E Yayın Tarihi : 01 Ocak 2024
Online published

Bu makalede yapılacak atf
Cite this article as

Kılınç O, Karagöz YM,
Yiğit G, İlhan M.
Cinsiyet Değişikliğinin Adli Tıp
Açısından Değerlendirilmesi:
Dört Olgu Sunumu
Akd Tıp D 2024;10(1): 165-171

Okan KILINÇ
Ankara Etlik Şehir Hastanesi,
Adli Tıp Birimi,
Ankara, Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-5313-653X

Yaşar Mustafa KARAGÖZ
Akdeniz Üniversitesi,
Tıp Fakültesi,
Adli Tıp Anabilim Dalı,
Antalya, Türkiye
ORCID ID: 0000-0003-4966-5065

Gülşah YİĞİT
Akdeniz Üniversitesi,
Tıp Fakültesi,
Adli Tıp Anabilim Dalı,
Antalya, Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-2710-557X

Mehmet İLHAN
Akdeniz Üniversitesi,
Tıp Fakültesi,
Adli Tıp Anabilim Dalı,
Antalya, Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-2401-041X

Cinsiyet Değişikliğinin Adli Tıp Açısından Değerlendirilmesi: Dört Olgu Sunumu

Evaluation of Gender Change in Terms of Forensic Medicine: Four Case Reports

ÖZ

Kişinin sahip olduğu biyolojik cinsiyeti ile cinsel eylemleri ve tercihlerinin uyumlu olmaması halinde çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. DSM-5'te, "cinsel kimlik uyumsuzluğu" veya "cinsiyet hoşnutsuzluğu" olarak ifade edilen tıbbi tanı; kişinin en az 6 ay süre ile deneyimlediği/ifade ettiği cinsel kimliğiyle, doğumda belirlenen cinsiyeti arasında açık bir uyumsuzluk olmasıdır. Kişilerin yaşamış olduğu bu uyumsuzluk ve çatışma "transseksüalite" olarak da adlandırılmaktadır. Ülkemizde, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 40. maddesinde cinsiyet değişikliği ile ilgili düzenleme yapılmıştır. Bu çalışmada, Anabilim Dalı Başkanlığımıza adli makamlar vasıtasıyla cinsiyet değişikliği açısından gönderilen 4 olgu sunulacak olup ilgili kanunun eksiklerinin tartışılması amaçlanmıştır.

Cinsiyet değişikliği süreci uzun bir hazırlık dönemi gerektiren, son derece zorlu ve karmaşık tıbbi müdahaleleri içinde barındıran, bu nedenle kişinin tam olarak aydınlatılmasını ve onamını gerektiren, büyük oranda geri dönüşümsüz bir süreçtir. Hukuki süreci başlatabilmek için gereken asgari şartlar, hormon tedavisine hangi aşamada başlanması gerektiği ve tedavinin ne kadar süreceği, mahkemeden herhangi bir izin almadan gerçekleşen cinsiyet değişikliği ameliyatının hukuki akıbetinin ne olacağı, resmi bir sağlık kuruluna başvurarak "cinsiyet değiştirme ameliyatlarının usulüne uygun olarak yapıldığını ve sonuçlandığını" belirten rapordaki ameliyatlardan nelerin kast edildiği, bu husustaki tartışmalı konulardandır. Türk Medeni Kanunu'nda yer alan cinsiyet değiştirme ile ilgili madde oldukça ayrıntılı olmakla birlikte uygulamada yaşanan güçlüklerle ilgili tıp ve hukuk mensubu üyelerin işbirliği ile oluşacak yeni bir ek düzenlemeye ihtiyaç duyulduğu açıktır.

Anahtar Kelimeler:

Cinsiyet değişikliği, Transseksüalite, Adli tıp

ABSTRACT

Problems arise if the individual's biological sex is incompatible with his or her sexual actions and preferences. In the DSM-5, medical diagnosis, referred to as "gender identity dissonance" or "gender discontent" indicates a mismatch between the sexual identity that an individual experiences/expresses for at least six months and the gender determined at birth. This disharmony and conflict experienced by individuals is also called "transsexuality". This study therefore aims at discussing the deficiencies of Article 40 of Turkish Civil Code No. 4721 based on case reports. This study presents four cases in terms of gender reassignment submitted to our department.

Gender reassignment process is an irreversible process that requires a period of preparation, involves extremely challenging and complex medical interventions, and therefore requires clarification of the individual. Among controversial issues are the minimum requirements for initiating

the legal process, at what stage hormone therapy should begin and the duration of the treatment, the legal consequence of gender reassignment surgery conducted without court authorization, clarification about the surgeries in the report stating the “duly performance and conclusion of gender reassignment surgeries” by applying to an official health committee. Although the article on gender reassignment in Turkish Civil Code is quite detailed, it seems clear that there is a need for a new additional regulation to be formed in collaboration with the members of medicine and law regarding the challenges in practice.

Key Words:

Gender reassignment, Transsexuality, Forensic medicine

GİRİŞ

Cinsiyet, erkek ve kadın arasındaki biyolojik farklılığı, cinsiyet değiştirme ise bir kadının erkeğe, erkeğin ise kadına dönüşmesine imkân tanıyan tıbbi müdahaleleri ifade etmek için kullanılan kavramlardır (1). Cinsel kimlik, cinsiyet değiştirme kavramı ile yakın ilişki içinde olan bir diğer kavramdır. Cinsel kimlik; biyolojik cinsiyet, cinsellik ve cinsel tercih (cinsel yönelim) unsurlarından oluşmaktadır (2). Biyolojik cinsiyet, bir kişinin erkek veya kadın olarak doğmasıdır. Cinsellik, kişinin cinsiyetine bağlı olarak gelişen, hukuki ve sosyal boyutları olan ve aktif davranışlarla gerçekleştirilen eylemlerdir (3). Cinsel tercih (yönelim) ise, bireyin cinselliği veya erotik ve romantik ilgilerini herhangi bir cinsiyete yönlendirmesi ya da herhangi bir cinsiyet tarafından cinsel olarak uyarılmasıdır (4,5). Kişinin, sahip olduğu biyolojik cinsiyeti ile cinsel eylemleri ve tercihlerinin uyumlu olmaması halinde çeşitli problemler ortaya çıkmaktadır. DSM-5’te, “cinsel kimlik uyumsuzluğu” veya “cinsiyet hoşnutsuzluğu” olarak ifade edilen tıbbi tanı; kişinin en az 6 ay süre ile deneyimlediği/ifade ettiği cinsel kimliğiyle, doğumda belirlenen cinsiyeti arasında açık bir uyumsuzluk olmasıdır (6,7). Kişilerin yaşamış olduğu bu uyumsuzluk ve çatışma “transseksüalite” olarak da adlandırılmaktadır (4,8,9).

Ülkemizde Cinsiyet Değişikliğinin Hukuki Boyutu

Cinsiyet Değişikliği İzni İçin Başvuracak Kişide Gerekli Şartlar

Cinsiyet değiştirme, kadının erkeğe veya erkeğin kadına dönüştürülmesini sağlayan tıbbi ve hukuki işlemlere verilen isimdir. Ülkemizde, cinsiyet değiştirmeyle ilgili yasal düzenleme 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK)’nın 40. maddesinde yer almaktadır. Bu madde; cinsiyet değişikliğine izin verilmesi ile ilgili dava konusu ve cinsiyetin nüfus kütüğünde nasıl değiştirileceği şeklinde ikiye ayrılmıştır (4). Bu bölümde, cinsiyet değiştirme izni için aranan başvuru şartları detaylarıyla açıklanacaktır.

1. Türk Medeni Kanunu’na göre izin için başvuracak kişi şahsen başvuruda bulunmalıdır. Kişiler akrabaları, arkadaşları veya yasal temsilcileri aracılığıyla başvuruda bulunamayacaktır. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 25.12.2013 tarih, 2013/18-464 Esas-2013/1698 Karar sayılı ilamında, kişilerin ikamet adresinin bulunduğu bölgedeki Asliye Hukuk Mahkem-

esine bizzat başvurarak “cinsiyet değişikliğine izin davası” açabileceği, belirtilmiştir (1,4).

2. Cinsiyet değiştirmek isteyen kişi reşit olmak, yani 18 yaşını doldurmuş olmak zorundadır. Ayrıca, kanun hükmünde belirtilmese de kişiler, ayırt etme gücünün varlığına sahip olmalıdır (10). Tam ehliyetsizlerin, ayırt etme gücünün varlığı tamamıyla yok olduğundan, cinsiyet değiştirme sürecini başlatmaları mümkün gözükmemektedir.

3. Kişi, başvurduğu tarihte evli olmamalıdır. Burada amaç, evlilik devam ederken kişinin cinsiyet değişikliğine gitmesi durumunda ailevi yapıda oluşabilecek sosyal, psikolojik ve hukuki sorunların önüne geçmek olarak düşünülebilir. Diğer yandan kişilerin başvuru tarihinden önce evli veya çocuk sahibi olması ise mahkemeye başvurmasına engel nitelikte değildir (10).

4. Kişi, transseksüel yapıda olmalıdır. Transseksüalite, kişilerin hissettiği cinsel kimlik ile biyolojik cinsiyeti arasındaki uyumsuzluk olarak tanımlanmaktadır (4,8,9). Transseksüel yapıdaki kişiler sahip olduğu cinsiyeti reddederek diğer cinsiyetin özelliklerini benimsemektedir (11). Bu alanda, transvesti kavramını açıklamak isteriz. Transvesti, cinsel haz alma amacıyla, karşı cins gibi giyinme ve davranma isteğinde bulunan bireylere verilen isimdir. Bu bireyler, bedenlerinden (cinsiyetinden) hoşnutsuz değildir ve bu farklılık ile transseksüel bireylerden ayrılmaktadır (12).

5. Kişiler, yasal mevzuata göre bir Üniversite ya da Eğitim ve Araştırma Hastanesinden “kişinin transseksüel yapıda olduğunu ve cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunlu bulunduğunu gösteren” resmi sağlık kurulu raporunu almalıdır. İçerisinde Ruh Sağlığı ve Hastalıkları, Üroloji, Kadın Hastalıkları ve Doğum, Plastik, Rekonstrüktif ve Estetik Cerrahi, Adli Tıp ve Endokrinoloji uzmanlarının bulunabileceği bir kurul tarafından kişiler mevcut tıbbi bulgular ve kişisel faktörlere göre 6 ay-2 yıl arası süre boyunca, aralıklı takiplerle izlenerek bu raporları alabilmektedir (4). Sağlık kurulu niteliği taşımayan, belirtilen hastaneler dışındaki yerlerden alınan ve tek bir hekimin imzası bulunan raporlar bu kapsamda değerlendirilmemektedir (13). Sağlık kurulunda bulunan hekimlerde, bireyin cinsiyet değişikliği süreci hakkında yeterince aydınlandığına ve bu aydınlanmaya rıza gösterdiğine dair yeterli kanaat oluşmalıdır (1).

20 Mart 2018 tarih ve 30366 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan, 29 Kasım 2017 T. 2017/130 Esas ve 2017/165 Karar sayılı Anayasa Mahkemesi kararı ile kanun maddesinde daha önceden yer alan ve izin için gerekli şartlardan biri olan “üreme yeteneğinden sürekli biçimde yoksun bulunması” ibaresi kaldırılmıştır (14).

Hormon Kullanımı ve Cinsiyet Değiştirme Ameliyatları

Her ne kadar kanun hükmünde hormon kullanımının ne zaman başlaması gerektiği belirtilmese de, psikolojik gözlemin yeterli seviyeye geldiğine kanaat edilmesi halinde, kişilerin hormon terapisi için Endokrinoloji uzmanına sevk edilmesi en uygun yaklaşım olacaktır. Hormonların doktor kontrolünde verilmesi

önem arz etmektedir. Aksi durumda, hatalı kullanıma bağlı organların fizyolojik işlevlerinde geri dönüşü zor olabilen ciddi zararlar meydana gelebilecektir (9). Mevcut şartları taşıyan ve bu durumu belgeleyen kişiler, mahkemenin izni doğrultusunda tıbbi yöntemlere uygun cinsiyet değişikliği ameliyatlarını olabilecektir (13). Cinsiyet değişikliği ameliyatları büyük oranda geri dönüşü olmayan, birtakım riskleri içinde barındıran, karmaşık ve zahmetli işlemlerdir. Bu ameliyatları gerçekleştirecek uzman hekimler yeterli olanaklara sahip olmalı ve kişilerin anatomik yapısı, endokrinolojik durumu, psikiyatrik değerlendirmeleri, takip ve tedavilerini göz önünde bulundurmalıdır. Her türlü tıbbi müdahaleden önce kişilerden mutlaka aydınlatılmış onam alınmalıdır (1,4,8).

Cinsiyet Değiştirme Ameliyatlarından Sonra Yapılacaklar

Kanunda yer aldığı şekliyle, tüm ameliyat ve tedavilerini bitirdikten sonra kişiler, resmi bir sağlık kuruluşuna bir daha başvurarak durumunun belgelenmesini ister. Bu raporda, "cinsiyet değiştirme ameliyatlarının usulüne uygun olarak yapıldığı ve sonuçlandırıldığı" belirtilmelidir. Kanunda, cinsiyet değiştirme ameliyatlarından hangisi ya da hangilerinin yapılması durumunda, ameliyat sürecinin sonuçlanacağından ise bahsedilmemiştir. Kişiler bu raporu mahkemeye sunduklarında, mahkeme tarafından nüfus kaydının düzeltilerek cinsiyet değişikliğinin nüfus siciline işlenebileceğine karar verilebilmektedir (4,10).

OLGU SUNUMLARI

Çalışmamızda, Anabilim Dalı Başkanlığımıza adli makamlar vasıtasıyla cinsiyet değişikliği açısından gönderilen 4 olgu sunulacaktır. Kişilerin kimlik bilgilerine yer verilmemekle birlikte, kişilerden sözlü ve yazılı olarak aydınlatılmış onam alınmıştır. Onam kapsamında, kişisel bilgilerin gizliliği çerçevesinde bilimsel çalışma için izin verdiklerine dair onam da yer almaktadır.

Olgu 1

Yirmi altı yaşında, kadından erkeğe cinsiyet değişikliği için adli makamlarca tarafımıza yönlendirilen olgunun 2022 yılı Ocak ayı içerisinde alınan öyküsünde; çocukluk döneminde erkek oyuncakları ile oynadığı, ilkökul-ortaokul dönemlerinde erkek gibi hissettiği, ergenlik döneminde kadınlardan hoşlandığını fark ettiği, üniversiteyi bitirdikten sonra 2019 yılında (23 yaşında) cinsiyet değişikliği amacıyla hukuki süreci başlattığı, hukuki süreç başladıktan sonra transseksüel yapıda olduğunu ailesiyle paylaştığı ve ailesinin tepkisel yaklaşmadığı, 2020 yılında (24 yaşında) mastektomi ameliyatı olduğu, aynı yıl içerisinde bir üniversite hastanesi psikiyatri bölümünde 6 aylık takibinin yapıldığı ve takipleri sonucu düzenlenen raporla mahkeme tarafından cinsiyet değişikliği ameliyatlarına izin verildiği, daha önce hormon kullanımı olmayıp mahkemenin cinsiyet değişikliği ameliyatları olma hususundaki izin kararından sonra hormon kullanmaya başladığı ve 11 aydır devam ettiği, bu zamana kadar herhangi bir erkek partnerinin olmadığı, kişinin nüfus kaydının düzeltilerek cinsiyet değişikliğinin nüfus siciline işlenebilmesi amacıyla ameliyatlarını tamamlama sürecinde olduğu, son olarak 04.01.2022 tarihinde laparoskopik histerektomi ve salpingo-ooferektomi ameliyatını olduğu anlaşılmaktadır.

Fizik Muayene ve Psikiyatrik Değerlendirme

Yüz elli sekiz cm boyunda, 56 kg ağırlığında, siyah kısa saçlı olduğu, erkek tipi kıllanmanın (sakal) çenede oluşmaya başladığı, meme dokusunun bulunmadığı, ses tonunun erkeksi, mimik, davranış ve hareketlerinin erkek özellikleriyle uyumlu olduğu, laparoskopik histerektomi ve salpingo-ooferektomi ameliyatı nedeniyle batin bölgesinde ameliyat kesi yerlerinin bandajla kapatıldığı görüldüğü, genital muayenesinde; kişi genital cerrahi ameliyatını henüz olmadığını ve genital organının kadın görünümünde olduğunu belirtmiş olup genital muayeneyi kabul etmediği, anlaşılmıştır.

Kişinin Adli Tıp Anabilim Dalı Başkanlığımıza başvurduğu ve transseksüel yapıda olup olmadığı ve cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunlu olup olmadığını tespiti için psikiyatrye sevk edildiği, yapılan psikiyatrik muayenesinde; psikotik/nevrotik bulgu saptanmadığı, psikiyatrik ilaç raporu bulunmadığı ve daha önce psikiyatri başvurusu olmadığı, genel görünümünün sosyoekonomik durumu ile uyumlu bulunduğu, konuşma hızı, ritmi, miktarının normal, düşünce yapısı ve belleğin olağan olduğu, aktif suisidal/homisidal düşünce ve planı olmadığı, 6 aylık takibi sonucu kişinin transseksüel yapıda ve cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunlu olduğuna karar verildiği, anlaşılmıştır.

Olgu 2

Otuz bir yaşında, erkekten kadına cinsiyet değişikliği için adli makamlarca tarafımıza yönlendirilen olgunun, 2021 yılı Aralık ayı içerisinde alınan öyküsünde; çocukluk döneminde kendini kız gibi hissettiği ve saçlarının kıvrıkcık ve uzun olduğu, ergenlik döneminde erkeklerden hoşlandığı ve erkekler ile sosyal iletişimde kendini daha rahat hissettiği, kendini kadın cinsiyetinde hissettiğini fark ettiği andan itibaren ailesinden uzaklaştığı, 2011-2013 yılları arasında (21-23 yaşları) doktor kontrolü olmadan eczaneden kendi imkânlarıyla temin ederek hormon kullanımına başladığı, 2012 yılında (22 yaşında) mamoplasti, 2013 yılında (23 yaşında) rinoplasti, 2016 yılında (26 yaşında) tekrar mamoplasti ameliyatlarını olduğu, 2019 yılında (29 yaşında) cinsiyet ve kimlik değişimi için resmi işlemleri başlattığı, 2020 yılında (30 yaşında) psikiyatri tarafından takibe alındığı ve bu süreci tamamladığı, aynı yıl ses değişikliği ameliyatı olduğu, 2021 yılı yaz aylarında (31 yaşında) sürecin uzaması nedeniyle yakın arkadaşının önerisiyle cinsiyet değişikliği ameliyatlarını yapmak için yurtdışına gittiği ve 1 ay boyunca kaldığı, orada kendisiyle bir kez psikiyatrik görüşme yapıldığı ve bu görüşme sonucu herhangi bir hukuksal süreç olmaksızın özel bir hastanede genital cerrahi (penektomi, orşiektomi, vajinoplasti, klitoroplasti ve vulvoplasti) ameliyatları yapıldığı, yaklaşık 2 aydır (Kasım 2021'den itibaren) doktor kontrolünde hormon ilacı (oral estradiol) ve ismini hatırlamadığı vaginal krem kullandığı, bu zamana kadar herhangi bir kadın partneri olmadığı, cinsiyet ve kimlik değişimi sürecinin tamamlandığı, anlaşılmıştır.

Fizik Muayene ve Psikiyatrik Değerlendirme

Yüz yetmiş beş cm boyunda, 90 kg ağırlığında, kahverengi uzun saçlı, yüz görünümü, mimik, davranış ve hareketlerinin kadın özellikleri ile uyumlu, ses tonunun kadınsı olduğunun görüldüğü, genital muayenede; vajen açıklığının doğal olduğu, penis bulun-

madığı, testislerin palpe edilemediği, anlaşılımıştır. Kişinin Adli Tıp Anabilim Dalı Başkanlığımıza başvurduğu ve transseksüel yapıda olup olmadığı ve cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunlu olup olmadığının tespiti için psikiyatriye sevk edildiği, yapılan psikiyatrik muayenesinde; psikotik/nevrotik bulgu saptanmadığı, psikiyatrik ilaç raporu bulunmadığı ve daha önce psikiyatri başvurusu olmadığı, genel görünümünün sosyoekonomik durumu ile uyumlu bulunduğu, konuşma hızı, ritmi, miktarının normal, düşünce yapısı ve belleğin olağan olduğu, aktif suisidal/homisidal düşünce ve planı olmadığı, 6 aylık takibi sonucu kişinin transseksüel yapıda ve cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunlu olduğuna karar verildiği, anlaşılımıştır.

Olgu 3

Yirmi altı yaşında, kadından erkeğe cinsiyet değişikliği için adli makamlarca tarafımıza yönlendirilen olgunun, 2022 yılı Ocak ayı içerisinde alınan öyküsünde; çocukluk döneminde erkek oyuncakları ile oynadığı, küçük yaşlardan itibaren kendini erkek gibi hissettiği, ergenlik döneminde futbol ile ilgilendiği, 2020 yılında (24 yaşında) ailesine transseksüel yapıda olduğunu söylediği, ailesinin bu durumun farkında olduğunu belirttiği, anneanesi haricindeki aile bireylerinin tepkisel yaklaşmadığı, hukuki süreci de bu dönemde başlattığı, kimliğini özellikle üniversite diploması aşamasında sorun yaşamamak için değiştirmek istediği, psikiyatrik takibi sonrası 2021 yılında (25 yaşında) aldığı raporla mahkeme tarafından cinsiyet değişikliği ameliyatları olmasına izin verildiği, aynı yıl içerisinde histerektomi ve salpingo-ooferektomi ameliyatlarını olduğu, mastektomi, ses tonu değişimi ve estetik amaçlı ameliyatlarını henüz olmadığı, penil protez ameliyatını düşünmediği (Türkiye’de olmak istemediği), hormon kullanmadığı, bir erkekle duygusal veya cinsel birliktelik yaşamadığı, muayene itibarıyla hukuki sürecin tamamıyla bittiği, kimlik değişimi sürecini tamamladığı ve kimliğinin iki hafta sonra verileceği, cinsiyet değiştirme ameliyatlarını tamamlayacağına belirttiği, anlaşılımıştır.

Fizik Muayene ve Psikiyatrik Değerlendirme

Yüz altmış sekiz cm boyunda, 66 kg ağırlığında, siyah kısa saçlı olduğu, erkek tipi kıllanma görülmediği, küçük meme yapısına sahip olduğu, mimik, davranış ve hareketlerinin erkek özellikleriyle uyumlu olduğunun görüldüğü, genital muayenesinde; dış genital organların kadın görünümünde olduğu, ameliyat yerinin temiz olduğu, anlaşılımıştır.

Kişinin Adli Tıp Anabilim Dalı Başkanlığımıza başvurduğu ve transseksüel yapıda olup olmadığı ve cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunlu olup olmadığının tespiti için psikiyatriye sevk edildiği, yapılan psikiyatrik muayenesinde; psikotik/nevrotik bulgu saptanmadığı, psikiyatrik ilaç raporu bulunmadığı ve daha önce psikiyatri başvurusu olmadığı, genel görünümünün sosyoekonomik durumu ile uyumlu bulunduğu, konuşma hızı, ritmi, miktarının normal, düşünce yapısı ve belleğin olağan olduğu, aktif suisidal/homisidal düşünce ve planı bulunmadığı, 6 aylık takibi sonucu kişinin transseksüel yapıda ve cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunlu olduğuna karar verildiği, anlaşılımıştır.

Olgu 4

Kırk sekiz yaşında, erkekten kadına cinsiyet değişikliği için adli makamlarca tarafımıza yönlendirilen olgunun, 2022 yılı Ocak ayı içerisinde alınan öyküsünde; çocukluk döneminde oyuncak bebeklerle oynadığı, temizlik ve yemek yapmayı sevdiği, annesinin kıyafetlerini giydiği, ergenlik döneminde erkeklerden hoşlandığını fark ettiği, ergenlikte meme gelişiminin olduğu, vücudunda erkek tipi kıllanma olmadığı, 1996 yılında (22 yaşında) cinsiyet değişikliği ameliyatlarını olabilmek için bir hastaneye başvurduğu, o dönemde cinsiyet değiştirme ameliyatlarını olabilmek için hukuki süreç gerektirmediğini, farklı branşlardan hekimler tarafından verilen heyet raporu ile bu ameliyatların yapılabilmesinin mümkün olduğunu belirttiği ve aldığı rapor ile 1996 yılında (22 yaşında) genital cerrahi (penektomi, orşiektomi, vajinoplasti, klitoroplasti ve vulvoplasti) ameliyatlarını olduğu, meme gelişimi olduğundan meme ameliyatı olmadığı, genital cerrahi ameliyatları sonrası doktor kontrolünde 1 sene boyunca (22-23 yaş) hormon tedavisi aldığı, 2001 yılında (27 yaşında) ailesine süreçten bahsettiği fakat ailesinin transseksüel yapıda olduğunu çocukluğundan beri tahmin ettiğinden ve bu ameliyatları olduğunu da anladığından tepkisel yaklaşmadığı, 2005 yılında (31 yaşında) nüfus kaydının düzeltilerek cinsiyet değişikliğinin nüfus siciline işlenebilmesi amacıyla mahkemeye başvuruda bulunduğu fakat yurtdışına gitmesi ve bir süre orada yaşaması nedeniyle sürece devam edemediği, herhangi bir kadın partneri olmadığı, kişinin nüfus kaydının düzeltilerek cinsiyet değişikliğinin nüfus siciline işlenebilmesi amacıyla mahkemeye başvuruda bulunduğu ve tarafımıza yönlendirildiği, anlaşılımıştır.

Fizik Muayene ve Psikiyatrik Değerlendirme

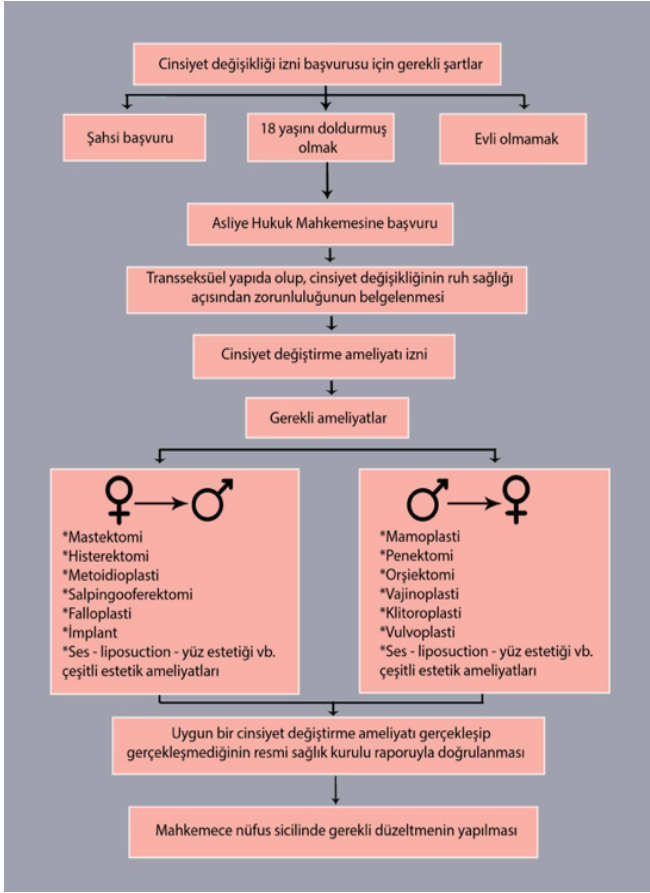
Yüz yetmiş iki cm boyunda, 75 kg ağırlığında olduğu, saçlarının uzun ve sarı, meme yapısı, yüz görünümü, mimik, davranış ile hareketlerinin kadın özellikleri ile uyumlu izlendiği, ses tonunun erkeğe göre ince, kadına göre biraz kalın olduğunun görüldüğü, dış genital muayenede; testis ve penis izlenmediği, vulva ve vajenin doğal izlendiği anlaşılımıştır.

Kişinin Adli Tıp Anabilim Dalı Başkanlığımıza başvurduğu ve transseksüel yapıda olup olmadığı ve cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunlu olup olmadığının tespiti için psikiyatriye sevk edildiği, yapılan psikiyatrik muayenesinde; psikotik/nevrotik bulgu saptanmadığı, psikiyatrik ilaç raporu bulunmadığı, genel görünümünün sosyoekonomik durumu ile uyumlu bulunduğu, konuşma hızı, ritmi, miktarının normal, düşünce yapısı ve belleğin olağan olduğu, aktif suisidal/homisidal düşünce veya planı olmadığı, 01.02.2022 tarihindeki muayenesi itibarıyla 6 aylık takibe alındığı, anlaşılımıştır.

TARTIŞMA

Ülkemizde cinsiyet değişimi için adli makamlara başvuran birey sayısı gün geçtikçe artmaktadır (15). Cinsiyet değişikliği süreci uzun bir hazırlık dönemi gerektiren, son derece zorlu ve karmaşık tıbbi müdahaleleri içinde barındıran, bu nedenle kişinin tam olarak aydınlatılmasını ve onamını gerektiren, büyük oranda geri dönüşümsüz bir süreçtir. Ülkemizde, 4721 sayılı TMK’nın madde (m.) 40 hükmü ile cinsiyet değişikliği ile ilgili düzenleme yapılmıştır. Yürürlükte olan TMK m. 40 hükmü, konuyu genel hatlarıyla düzenlemiş olup çalışmamızda kanun maddesinin

yetersiz kaldığı konular tartışılacak ve çözüm önerileri sunulacaktır. TMK m. 40'a göre cinsiyet değiştirme sürecinin aşamaları Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1: TMK madde 40'a göre cinsiyet değiştirme süreci aşamaları

Kanunda, kişilerin transseksüel yapıda olup cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunlu olduğunu bir Üniversite ya da Eğitim ve Araştırma Hastanesinden aldıkları resmi sağlık kurulu raporuyla belgelemesi gerektiği, düzenlenmiştir. Ancak rapor verecek kurulun kaç hekimden ve hangi uzmanlık dallarından oluşacağı düzenlenmemiştir. Bu konuda hâkime tanınan takdir hakkı farklı uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kanunun ilgili maddesinde, hormon tedavisine ne zaman başlanması gerektiği, tedavinin nasıl ilerleyeceği ve ne kadar süreceği hususları düzenlenmemiştir. Çalışmamızdaki olgularda hormon kullanımı ve zamanları arasında farklılıklar görülmektedir. Olgu 1'in cinsiyet değişikliği ameliyatları olmak için aldığı mahkeme izin kararından sonra doktor kontrolünde, olgu 2'nin hukuki süreci başlatmasından yaklaşık 7 yıl önce doktor kontrolü olmadan arkadaşlarının önerisiyle eczaneden kendi imkânlarıyla temin ederek, olgu 4'ün ise genital bölge ameliyatlarından sonra 1 sene boyunca doktor kontrolünde hormon kullandıkları görülmüştür. Olgu 3'ün ise, cinsiyet ve kimlik değişimi hukuki sürecinin tamamlandığı halde henüz hormon kullanmadığı anlaşılmıştır. Keskin ve ark.'ları psikososyal değerlendirme yapıldıktan sonra, tıbbi ve ruhsal bir kontrendikasyon yoksa hormon tedavisine başlanabileceğini, belirtmiştir (16). Harry Benjamin Uluslararası Cinsiyet Disforisi Derneği'nin 2001

yılında yayınlanan 6. versiyonunda "cinsiyet kimliği bozukluğu" tanısı konulduktan sonra, hormon tedavisine başlanmadan önce 3 aylık, cerrahi öncesi de 12 aylık kesintisiz tam zamanlı gerçek yaşam deneyimi uygulanması; 2012 yılında yayınlanan 7. versiyonunda ise bu ölçüt yerine sadece metoidoplasti veya falloplastivajinoplasti ameliyatları öncesi hormon tedavisi ile birlikte 12 aylık cinsel kimlikle uyumlu cinsel rolde yaşanması ölçütü getirilmiştir (17-19).

Çalışmamızda yurtdışına giderek cinsiyet değiştirme ameliyatlarını olan olgu 2'de görülen, mahkemeden herhangi bir izin almadan gerçekleşen cinsiyet değişikliği ameliyatının hukuki akibetinin ne olacağı, farklı bir ülkede ameliyat olan bireyin cinsiyetinin nüfus kütüğünde değiştirilmesini talep ettiğinde mahkemeye nasıl bir yol izlenmesi gerektiği hususları günümüzde halen tartışılmaktadır. Türk Medeni Kanunu'na cinsiyet değişikliği kavramı girmeden önce, Yargıtay tarafından verilen kararlarda, bir şekilde cinsiyet değişikliği ameliyatı geçiren kişinin nüfus sicilinde farklı görünen cinsiyetinin değiştirilmesi kabul edilmemiş, ancak tedavi amaçlı ve diğer amaçlarla cinsiyet değişikliği ameliyatlarının birbirinden ayrılması gerektiği, bildirilmiştir (20). 12.05.1988 tarihinde 3444 sayılı Kanun ile eklenen madde ile cinsiyet değişikliği Türk Hukuku'na girmiştir. Yapılan düzenlemede, doğumdan sonra meydana gelen cinsiyet değişikliğinin asgarî sağlık kurulu raporu ile belgelendirilmesi hâlinde, nüfus sicilinde gerekli düzeltmenin yapılacağı belirtilmiş olup cinsiyet değişikliğinin hangi şartlarda ve hangi amaçlarla yapılacağı ise düzenlenmemiştir. Bu durum, cinsiyet değişikliğinin hiçbir ön şarta bağlanmamasına ve kişinin keyfine göre yapacağı cinsiyet değişikliklerine de izin verilmesine neden olmuş, mahkemeleri onay makamı hâline getirmiştir (13). TMK'nın yürürlüğe girmesinden sonra, izin kararı almadan cinsiyet değiştirme ameliyatı geçiren ve nüfus kaydındaki cinsiyetini ve adını değiştirmek isteyen kişi tarafından açılan davada yerel mahkemeye verilen kararın temyiz incelemesini yapan Yargıtay, talebin esasen TMK madde 40/fıkra I hükmü gereğince cinsiyet değişikliğine izin istemini de içerdiğini belirterek, davacının transseksüel yapıda olup olmadığını, cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunlu bulunup bulunmadığının bir Üniversite veya Eğitim ve Araştırma Hastanesinden alınacak raporla saptanmasından sonra izin isteği konusunda bir karar verilmesi gerektiğine işaret etmiştir (21). Doktrinde savunulan farklı bir görüşe göre, izin almaksızın ameliyat geçiren kişilerin başvuruları üzerine TMK madde 40/fıkra I hükmünde aranılan şartların varlığı saptandığında, nüfus sicilinde gerekli düzeltmenin yapılmasına karar verilmesinin uygun olacağıdır (22). Kanunda yer aldığı şekliyle tüm ameliyat ve tedavilerini bitirdikten sonra kişiler, resmi bir sağlık kuruluşuna bir daha başvurarak "cinsiyet değiştirme ameliyatlarının usulüne uygun olarak yapıldığını ve sonuçlandığını" belirten rapor almalıdır. Kanunda, cinsiyet değiştirme ameliyatlarından hangisi ya da hangilerinin yapılması durumunda ameliyat sürecinin sonuçlanacağından ise bahsedilmemiştir. Yerel mahkemenin davacının nüfus kaydında cinsiyet ve kimlik değişimi istediğini erkek dış genital organlarına sahip olmadığı gerekçesiyle reddetmiş olduğu bir olguda; Yargıtay yapılan ameliyatların cinsiyet değişikliği için yeterli olmadığına, plastik cerrahi uzmanından alınan raporda "davacının kadın cinsiyetinin

den erkek cinsiyete geçebilmesi için gerekli ameliyatlardan birincisini olduğu, cinsiyet değişiminin ikinci aşama ameliyatının hastaya erkek cinsel organının takılması olduğu, bunun tıbbi açıdan mümkün olduğu” belirtildiğinden kişiye ameliyatların ikinci aşamasının tıbbi yöntemlere uygun olarak yapılması ve bunu “resmî sağlık kurulu raporu” ile belgelemesi için imkân tanınması, bu nedenle yerel mahkemenin verdiği red kararının bozulmasına karar vermiştir (23). Erkek cinsel organı takılmadan nüfus kaydında cinsiyet ve kimlik değişimi mahkeme tarafından onaylanan transseksüel erkek olgumuzda ve sahadaki birçok uygulamada ise bu durum farklılık göstermektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde, cinsiyet değişikliği süreçlerinde farklı uygulamalar görülmektedir. Malta, İrlanda, Belçika, Danimarka, Hollanda, Lüksemburg, Norveç ve Portekiz’de kişilere kendi kaderini tayin etme hakkı tanınmış ve herhangi bir tıbbi süreç geçirme (ameliyat, hormon kullanımı gibi) veya kişinin transseksüel olduğuna ilişkin tıbbi bir tanının konulması zorunlu tutulmamıştır. Macaristan ve İngiltere’de, tercih edilen cinsiyetin mahkemece kabul edilmesi için herhangi bir ameliyat veya hormon tedavisi şartı aranmamıştır ancak bu ülkelerde diğerlerinden farklı olarak, kişilerin bir hekim ya da klinik alanında uzman psikolog karşısında cinsiyet disforisinin ortaya koyması istenmiştir. Almanya, Macaristan, İzlanda, İtalya, Polonya, Slovenya, İspanya ve İsveç’de bireylerin transseksüel yapıda olduğuna dair konulmuş tıbbi tanının varlığı yeterli görülmüş, bireyler ameliyata zorlanmamıştır. Bu ülkelerden bazılarında bir cerrahi müdahale şartı aranmasa da kişilerin belirli sürelerle hormon tedavisi görmüş olması şartı aranmıştır. Nispeten daha katı yaklaşım gösteren Letonya, Romanya, Slovakya, Güney Kıbrıs ve Çek Cumhuriyeti gibi bazı ülkelerde ise kişiler, cinsiyet değiştirebilmek için cerrahi ameliyatlara mecbur bırakılmıştır. Arnavutluk, Azerbaycan, Makedonya ve Kosova gibi sınırlı sayıdaki ülkelerde ise transseksüel bireylerin kimliklerindeki cinsiyetlerini değiştirmelerine izin verilmemektedir. Beş Avrupa ülkesinde ise (Bulgaristan, Kıbrıs, Letonya, Litvanya ve Lihtenştayn) şaşırtıcı şekilde cinsiyet değişikliği ile ilgili hazırlanmış yasal düzenleme mevcut değildir (9,24,25).

ÖNERİLER ve SONUÇ

1- Hastanelerde görülen farklı uygulamaların önüne geçmek, kişilerin takip ve tedavilerinin daha sağlıklı şekilde yürütülmesi amacıyla, “cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunlu olduğunu” belirten sağlık raporlarını düzenleyecek kurulun içerisinde Ruh Sağlığı ve Hastalıkları, Üroloji, Kadın Hastalıkları ve Doğum, Plastik, Rekonstrüktif ve Estetik Cerrahi, Adli Tıp ve Endokrinoloji uzmanlarının bulunması,

2- Yanlış veya hatalı hormon kullanımına bağlı oluşabilecek fiziksel, psikososyal ve biyolojik etkilerin ve mağduriyetlerin önlenmesi amacıyla psikolojik gözleminin yeterli seviyeye geldiğine kanaat edilmesi halinde, en kısa sürede kişilerin hormon tedavisi için Endokrinoloji uzmanına sevk edilmesi ve bu hormonları doktor kontrolünde kullanması,

3- İzin kararı almadan cinsiyet değiştirme ameliyatı geçiren ve nüfus kaydındaki cinsiyetini ve adını değiştirmek isteyen kişilerin, izin için gerekli şartları sağlaması, yapılan ameliyatların cinsiyet değişikliği açısından uygun olup olmadığının uzman hekimlerce değerlendirilmesi, kişilerin psikiyatri uzmanı tarafından takip edilerek transseksüel yapıda olup olmadığının ve cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunlu bulunup bulunmadığının bir Üniversite veya Eğitim ve Araştırma Hastanesinden alınacak raporla saptanmasından sonra isteklerinin yerine getirilmesi,

4- Hangi cinsiyet değiştirme ameliyatlarının yapılması halinde sürecin sonuçlanacağı konusunda açıkça belirtilmediğinden, oluşabilecek mağduriyet ve farklı uygulamaların önüne geçmek için, alanında uzman hekimlerden görüş alınarak hangi cinsiyet değiştirme ameliyatlarının yapılması halinde sürecin sonuçlanacağına tespit edilmesi hususlarının, mevcut kanuni düzenlemelere ek maddeler getirilerek veya yeni yapılacak kanuni düzenlemelerle açıkça ifade edilmesi kanaatindeyiz.

Sonuç olarak, konunun hassasiyeti de göz önünde bulundurularak tıp mensuplarının konu hakkındaki hukuki bilgi düzeylerinin artması gerekmektedir ve bu çalışmadaki amaçlardan biri de budur. Ayrıca yargı sürecinin uzamasının önüne geçilmesi ve bu bireylerin konu hakkındaki bilgi düzeylerini artıracak faaliyetler yapılmasının da faydalı olacağı açıktır. Türk Medeni Kanunu’nda yer alan cinsiyet değiştirme ile ilgili madde oldukça ayrıntılı olmakla birlikte, uygulamada yaşanan güçlüklerle ilgili tıp ve hukuk mensubu üyelerin işbirliği ile oluşacak yeni bir ek düzenlemeye ihtiyaç duyulduğu açıktır.

Etik Komite Onayı:

Bu araştırma, ilgili tüm ulusal düzenlemelere, kurumsal politikalara ve Helsinki Bildirgesinin ilkelerine uygundur ve Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır (16.02.2022 tarih, KAEK-25 sayılı karar).

Hasta Onamı:

Tüm katılımcıların hakları korunmuş ve Helsinki Deklarasyonuna göre prosedürlerden önce yazılı bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Çıkar Çatışması:

Yazarların beyan edecek çıkar çatışması yoktur.

Finansal Destek:

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

1. Sert S. Türk Medeni Hukuku'nda cinsiyet değiştirme. Türkiye Barolar Birliği Dergisi 2015;(118):255-70.
2. Korkmaz ÇS, Yektaş Ç, Bildik T, Dalkılıç M, Tamar M. Ergenlerde cinsel kimlik ve yönelim sorunlarında değerlendirme ve izlem: Dört kız olgu. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi 2014;21(1):51-64.
3. Kudret G. Cinsel kimlik üzerinde hak kavramı ve korunması: Transseksüellik ve interseksüellik. Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2015;1(1):127-70.
4. Toprak S, Avgören KA, Tüzün B. Cinsiyet hoşnutsuzluğu olan bireylerin cinsiyet değiştirme sürecinin hukuki boyutu. İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi 2021;84(1):31-4.
5. Özsungur B. Cinsel kimlik gelişimi ve cinsel kimlik bozukluğunda psikososyal değişkenler: Gözden geçirme. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi 2010;17(3):163-74.
6. Turan Ş, Poyraz CA, İnce E, Kani AS, Emül HC, Duran A. Sociodemographic and clinical characteristics of transsexual individuals who presented to a psychiatry clinic for sex reassignment surgery. Turkish Journal of Psychiatry 2015;26(3):153-60.
7. Yıldızhan BÖ, Yüksel Ş, Avayü M, Noyan H, Yıldızhan E. Cinsiyet disforisi olan bireylerde cinsiyet değiştirmenin ruh sağlığı ve yaşam kalitesi üzerine etkileri. Türk Psikiyatri Dergisi 2018;29(1):11-21.
8. Gülmüş Ö. Cinsiyet değişikliği ameliyatlarındaki hukuki sorunlar. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul, 2002.
9. Kızılyel KM. Türkiye'de cinsiyet değiştirme işlemlerinin tıbbi ve hukuki yönden değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020.
10. Turan Başara G. Türk Medeni Kanunu'nun 40'ncı maddesi kapsamında cinsiyet değişikliği ve hukukî sonuçları. Türkiye Barolar Birliği Dergisi 2012;(103):245-66.
11. Beşen MA, Aslan E. Transseksüalite: Genel bakış. Androloji Bülteni 2014;16(57):145-48.
12. Frankowski B. Sexual orientation and adolescents. American Academy of Pediatrics 2004;113(6):1827-32.
13. Yücesoy YY. Mahkemeden izin alınmaksızın gerçekleşen cinsiyet değişikliğinin Türk hukuku açısından değerlendirilmesi. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2021;29(1):725-58.
14. Ersoy B, Göçeoğlu ÜÜ, Gök Y, Balcı Y. Cinsiyet değişikliği taleplerine yönelik Adli Tıp Anabilim Dalınca düzenlenen raporlar: İki olgu sunumu. Türkiye Klinikleri Adli Tıp ve Adli Bilimler Dergisi 2020;17(3):292-8.
15. Atan Y, Akbaba M, Tataroğlu Z, Asıladağ MK, Daş V. Mahkeme kararı olmaksızın yurt dışında opere olan bir cinsiyet değişimi vakası (olgu sunumu). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 2018;13(2):54-5.
16. Keskin N, Yapça G, Tamam L. Transseksüalizm: Klinik özellikleri ve yasal konular. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar 2015;7(4):436-47.
17. De Cuypere G, Vercruyse Jr H. Eligibility and readiness criteria for sex reassignment surgery: Recommendations for revision of the WPATH standards of care. International Journal of Transgender Health 2009;11(3):194-205.
18. Coleman E, Bockting W, Botzer M, Cohen-Kettenis P, DeCuypere G, Feldman J et al. Standards of care for the health of transsexual, transgender, and gender-nonconforming people, version 7. International Journal of Transgenderism 2012; 13:165-232.
19. Can İÖ, Demiroğlu Z, Köker M, Ulaş H, Salaçin Ç. Legal aspects of gender reassignment surgery in Turkey: A case report. Indian Journal of Gender Studies 2011; 18(1):77-88.
20. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 27.03.1986 tarih, 1986/651 Esas-1986/3256 Karar sayılı kararı.
21. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 08.06.2009 tarih, 2009/8179 Esas-2009/11096 Karar sayılı kararı.
22. Kılıçoğlu AM. Medeni hukuk (temel kavramlar, başlangıç hükümleri, kişiler hukuku), 4. baskı, Ankara, 2016.
23. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 13.02.2006 tarih, 2005/17485 Esas-2006/1343 Karar sayılı kararı.
24. Brink VDM, Dunne P. Trans and intersex equality rights in Europe—a comparative analysis. 2018 (https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/trans_and_intersex_equality_rights.pdf).
25. Chiam Z, Duffy S, Gil GM. Recognition before the law. Trans Legal Mapping Repor. 2017 (https://ilga.org/downloads/ILGA_Trans_Legal_Mapping_Report_2017_ENG.pdf).